



**ДЕРИВАЦИОНА ГНЕЗДА У СЛОВЕНСКИМ  
ЈЕЗИЦИМА: СИСТЕМНОСТ ТВОРБЕНЕ  
ПРОДУКТИВНОСТИ**

XVII међународни конгрес слависта  
(Париз, 25–30. VIII 2025)

Тематски блок

---

**DERIVATIONAL NESTS IN SLAVIC LANGUAGES:  
SYSTEMATICITY OF WORD FORMATION  
PRODUCTIVITY**

XVII International Congress of Slavists  
(Paris, 25–30. August 2025)

Thematic Block



# Савез славистичких друштава Србије



*Рецензентши*

*Д-р філол. наук, проф. Євгенія А. Карпіловська,*  
Інститут української мови Національної академії наук  
України, Київ, Україна

*Prof. dr hab. Jerzy Sierociuk,* Instytut Filologii  
Polskiej Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,  
Polska

*Проф. др Божо Ђорић,* Филолошки факултет,  
Универзитет у Београду, Србија

Савез славистичких друштава Србије  
Комисија за словенску творбу речи Међународног  
славистичког комитета

ДЕРИВАЦИОНА ГНЕЗДА У СЛОВЕНСКИМ  
ЈЕЗИЦИМА: СИСТЕМНОСТ ТВОРБЕНЕ  
ПРОДУКТИВНОСТИ

XVII међународни конгрес слависта  
(Париз, 25–30. VIII 2025)

Тематски блок

---

DERIVATIONAL NESTS IN SLAVIC LANGUAGES:  
SYSTEMATICITY OF WORD FORMATION  
PRODUCTIVITY

XVII International Congress of Slavists  
(Paris, 25–30. August 2025)

Thematic Block



Београд, 2025

Савез славистичких друштава Србије

ДЕРИВАЦИОНА ГНЕЗДА У СЛОВЕНСКИМ  
ЈЕЗИЦИМА: СИСТЕМНОСТ ТВОРБЕНЕ  
ПРОДУКТИВНОСТИ

XVII међународни конгрес слависта  
(Париз, 25–30. VIII 2025)

Тематски блок

Приредила  
Рајна Драгићевић

---

DERIVATIONAL NESTS IN SLAVIC LANGUAGES:  
SYSTEMATICITY OF WORD FORMATION PRODUCTIVITY

XVII International Congress of Slavists  
(Paris, 25–30. August 2025)

Thematic Block

Edited by  
Rajna Dragichevich

## САДРЖАЈ

Рајна Драгићевић <i>Уводна реч</i> .....	9
Цветанка АВРАМОВА (Софийски универзитет „Св. Климент Охридски“, Бугария) <i>За някои спорни въпроси при позиционирането на думите в словообразователното гнездо</i> .....	21
Рајна ДРАГИЋЕВИЋ (Универзитет у Београду, Србија) <i>Творбено уланчавање деривата у српском језику (на материјалу Семантичко-деривационог речника српског језика)</i> .....	35
Nicol JANOČKOVÁ (Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, verejná výskumná inštitúcia, Bratislava, Slovenská republika) <i>(De)numerálne slovotvorné hniezda v slovenčine</i> .....	59
Лариса КИСЛЮК (Институт української мови Національної академії наук України) <i>Динаміка словотвірного гнізда в сучасній українській мові</i> .....	85
Елена И. КОРЯКОВЦЕВА (Uniwersytet w Siedlcach, Polska) <i>Продуктивність гібридних дериватів в епоху глобалізації: соціокультурна і системна детермінованість розвитку нових словообразовательних моделей</i> .....	99

- Аляксандр ЛУКАШАНЕЦ  
(Нацыянальная акадэмія навук Беларусі)  
*Складаныя словы ў словаўтваральным гнязде:  
да праблемы ўнутрыгнездавога і міжгнездавога  
ўзаемадзеяння і перасячэння* ..... 123
- Magdalena PASTUCH  
(Uniwersytet Śląski w Katowicach, Polska)  
*Gniazda słowotwórcze dawnych zapożyczeń łacińskich  
w języku polskim* ..... 141
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK  
(Univerza v Mariboru, Slovenija)  
*Ustreznost strojno izluščenih štiripriponskih izpridevniških  
besedotvornih nizov iz učne množice BSSJ*..... 163

## CONTENT

Rajna DRAGICHEVICH <i>Introduction</i> .....	9
Cvetanka AVRAMOVA (Sofia, Bulgaria) <i>On Some Controversial Issues in the Positioning of Words in the Word-Forming Nest</i> .....	21
Rajna DRAGICHEVICH (Belgrade, Serbia) <i>Derivational Chaining of Derivatives in the Serbian language (based on the material of the Semantic-Derivational Dictionary of the Serbian Language)</i> .....	35
Nicol JANOCHKOVA (Bratislava, Slovakia) <i>(De)numeral Word-Formation Nests in Slovak</i> .....	59
Larisa KYSLIUK (Kiev, Ukraine) <i>Dynamics of Word-Formation Nest in Modern Ukrainian Language</i> .....	85
Elena KORYAKOVCEVA (Siedlce, Poland) <i>Productivity of Hybrid Derivatives in the Era of Globalization: Sociocultural and Systemic Determination of the Development of New Word-Formation Models</i> .....	99

Alexandr LUKASHANETS (Minsk, Belarus)	
<i>Compound Words in a Word-Formation Nest:     Towards the Problem of Intra-Nest and Inter-Nest     Interaction and Intersection .....</i>	123
Magdalena PASTUCH (Katowice, Poland)	
<i>Word-Formation Nests of Old Latin Loanwords     in the Polish Language .....</i>	141
Irena STRAMLICH BREZNIK (Maribor, Slovenia)	
<i>Relevance of Machine-Extracted Four-Suffix Deadjectival     Derivative Sets from the BSSJ Learning Dataset.....</i>	163

## УВОДНА РЕЧ

Овај зборник садржи радове осам учесника тематског блока *Деривациона гнезда у словенским језицима: системности творбене продуктивности*, који ће бити одржан на XVII међународном конгресу слависта у Паризу. Тематски блок је пријављен као блок Комисије за словенску творбу речи Међународног славистичког комитета. Организатор блока је др Рајна Драгићевић, председник ове комисије, а чланови Комисије који учествују у тематском блоку јесу др Цветанка Аврамова (Софија, Бугарска), др Никол Јаночкова (Братислава, Словачка), др Лариса Кисљук (Кијев, Украјина), др Елена Корјаковцева (Сједлице, Пољска), академик Александар Лукашанец (Минск, Белорусија), др Магдалена Пастух (Катовице, Пољска), др Ирена Страмљич Брезник (Марибор, Словенија).

Међународни славистички комитет је на свом заседању једногласно прихватио предложену тему Комисије за словенску творбу речи имајући у виду њен значај.

Системност творбе речи у словенским језицима највидљивија је у деривационим гнездима. Анализом организације деривационих гнезда и односа међу дериватима могу се открити бројне творбено-семантичке законитости између мотивних и мотивисаних речи. Циљ истраживача који учествују у тематском блоку био је да укажу на различите видове системности у деривационим гнездима и да упореде правилности у настајању деривационих ланаца у различитим словенским језицима. Сличности и различитости деривационих ланаца и деривационих гнезда омогућава стицање потпуније слике о најважнијим чињеницама (законитостима и односима) у творби речи у словенским језицима.

Зборник отвара рад Цветанке Аврамове „За някои спорни въпроси при позиционирането на думите в словообразователното гнездо” (О неким спорним питањима у позиционирању речи у творбеном гнезду). У раду се осветљавају нека питања правилног утврђивања односа између деривације и мотивације међу члановима гнезда. Као кључни проблем намеће се питање може ли се неки дериват изводити из једне мотивне речи по облику, а из друге по семантици. Као пример ауторка наводи апстракт-

не именице на *-сїво* у неким словенским језицима (нпр. *мајчин-сїво*). Ове именице се могу тумачити као образовања која потичу од придева, али се могу третирати и као творенице именичког порекла. Цветанка Аврамова предност даје семантичком приступу у односу на формални и деривате на *-сїво* убраја у десупстантивне.

Други рад у зборнику носи наслов „Творбено уланчавање деривата у српском језику (на материјалу *Семантичко-деривационој речнику српској језика*)”. Рајна Драгићевић у раду анализира деривациона гнезда соматизама у српском језику, који су обрађени у *Семантичко-деривационом речнику српској језика*. Изненађује чињеница да највећи број деривата у деривационим гнездима ових именица спада у деминутиве и аугментативе, на основу чега се изводи закључак о значају експресивне творбе речи, која је у језику заступљена исто колико и номинациона, а можда је и доминантнија од ње. У раду се затим анализирају значења деминутива и аугментатива из деривационих гнезда соматизама и закључује се да ова образовања имају велик семантички потенцијал. Могу означавати појаве у вези са човеком, биљкама, животињама и предметима. Велика бројност деминутива и аугментатива у деривационим гнездима соматизама објашњава се у раду њиховим богатим семантичким потенцијалом.

Зборник се наставља истраживањем Никол Јаночкове (Nicol Janočková) „(Де)нумерална творбена гнезда у словачком језику” ((De)numerálne slovotvorné hniezda v slovenčine). Описана су деривациона гнезда бројева *нула, један/јрви, два/груји, три, четри, пет, шест, седам, осам, девет, десет, сїо, хиљаду, милион, милијарда, трилион* и др. Грађа за истраживање преузета је из једнојезичких речника словачког језика. Испоставило се да су деривациона гнезда бројева веома богата и да постоји неколико хиљада деривата насталих од њих. Највише деривата има број *два* (749), а затим следе *један* (449), *десет* (426), *пет* (376), *три* (371), *осам* (253), *сїо* (250) итд. Деривација се може развијати до седмог степена, а такву седмостепену деривацију има само број *један*. Бројеви *два* и *десет* достижу шестостепену деривату. Осим што имају много деривата, денумерални деривати имају богату полисемију. Из свега се може закључити да бројеви представљају значајну врсту речи са великим творбеним и семантичким потенцијалом. Значај овог рада видимо и у разрађености појмовног и терминолошког апарата који се у њему користи, нпр. SLOVOTVORNÁ PARADIGMA, SLOVOTVORNÝ RAD, STUPNE MOTIVÁCIE, POLYMOTIVÁCIA, који представља тековину сло-

вачке дериватологије, а њој је посебно допринео Ј. Фурдик и његови ученици.

Четврти рад у зборнику написала је Лариса Кисљук (Лариса Кислюк), а он носи наслов „Динамика творбеног гнезда у савременом украјинском језику” (Динамика словотвирног гнезда в сучасній українській мові). У раду се анализирају творбени процеси унутар различитих типова деривационих гнезда именица у савременом украјинском језику. Ауторка разликује унутрашњу динамику гнезда (*интерну динамику*) и спољашњу динамику гнезда (*екстерну динамику*). Интерна динамика је карактеристична за позајмљенице које већ дуго постоје у украјинском језику и у деривационим подгнездима у саставу коренских деривационих гнезда. Спољна динамика различито структурираних гнезда изражава процесе стицања творбене активности страних речи и манифестује се као трансформација „коренских гнезда” у „коренскотворбена гнезда”. Рад доноси мноштво значајних појмова и термина у вези са деривационим гнездима, који потичу из украјинске дериватолошке школе, а за творбу речи корисне су и одређене дистинкције међу творбено повезаним лексемама: КОРЕНЕВЕ ГНІЗДО, КОРЕНЕВО-СЛОВОТВІРНЕ ГНІЗДО, СЛОВОТВІРНЕ ГНІЗДО ИТД.

Тема рада Јелене Корјаковцеве (Елена Коряковцева) гласи „Продуктивност хибридних деривата у епохи глобализације: социокултурална и системска детерминисаност развоја нових творбених модела” (Продуктивність гибридных дериватов в епоху глобалізації: соціокультурна і системна детермінованість розвитку нових словообразовательних моделей). Предмет расправе у чланку је *продуктивності* – један од основних појмова модерне дериватологије. С тим у вези, истражује се проблем тумачења творбених процеса који укључују нове афиксе у савременом руском, пољском и чешком језику. Анализирају се унутарјезички и ванјезички фактори који утичу на системску и емпиријску продуктивност нових творбених типова. Ауторка закључује да је унутрашња способност творбеног система да ствара хибридне неодеривате само један од услова који одређују њихов квантитет и квалитет. Степен продуктивности неодеривата одређују пре свега такви екстралингвистички фактори као што су лингвокултурална интерференција и ауторитет одређених медијских канала – главних добављача неологизама који одражавају социокултурне, когнитивне и комуникативне приоритете у ери глобализације.

Александар Лукашанец посветио је пажњу месту сложеница у деривационим гнездима белоруског језика. Његов рад носи назив „Сложенице у деривационом гнезду: проблеми унутаргнездовне и међугнездовне интеракције и укрштања” (Складанья словы ў словаўтваральным гняздзе: да праблемы ўнутрыгнездавога і міжгнездавога ўзаемадзеяння і перасячэння). У чланку се испитује место сложеница у деривационом гнезду, семантичке и формалне мотивационе везе у творби сложеница и њихова могућност да припадају двама гнездима, питање одвајања сложеница у посебна подгнезда итд. У раду се показује да сложенице могу представљати првостепене, другостепене, трећестепене и др. деривате. Сложенице су богато заступљене у деривационим гнездима. Од 476 гнезда простих речи које почињу на слово Д у белоруском језику, чак 63 садржи сложенице. У неким деривационим гнездима сложенице могу сачињавати више од половине чланова. Тако, на пример, у деривационом гнезду лексеме *інездо* има 302 члана, од којих 234 представљају сложенице, у деривационом гнезду лексеме *дом* од 55 чланова чак 33 представљају сложенице, а од 140 чланова деривационог гнезда продева *добар*, 85 чланова спада у сложенице.

У чланку „Творбена гнезда старих латинских позајмљеница у пољском језику” (*Gniazda słowotwórcze dawnych zapożyczeń łacińskich w języku polskim*), ауторка Магдалена Пастух (*Magdalena Pastuch*) анализира творбену продуктивност и семантичку варијабилност најстаријих латинских позајмљеница у пољском језику. Анализа је спроведена на примеру лексема *прирога* (*natura*), *сїрасї*, *їасија* (*rasja*) и *афекї* (*afekt*). Испитивани су следећи аспекти функционисања позајмљенице у пољском језику: кореспонденција између значења у језику-даваоцу и вредности у језику-примаоцу, стабилност и варијабилност семантичке вредности у пољском језику, утицај активности центра гнезда на семантичке трансформације и стабилност позајмљенице. Прегледом грађе види се да су старе латинске позајмљенице улазиле у пољски језик обично као једнозначне речи, али у току развоја добиле су нова значења. Показало се да је најотпорније значење у проучаваним јединицама доминантно латинско значење. Дијахронијска анализа је показала да су у наредним периодима присуства речи у пољском језику на њено значење утицали и други језици за које је латински такође био језик-давалац. Методологија примењена у овом истраживању представља комбинацију анализе гнезда традиционалне украјинске школе творбе речи са историјско-се-

мантичким методом заснованом на анализи употребе текста. Материјал за истраживање потиче из речника и корпуса који документују стари пољски језик.

Зборник се завршава чланком Ирене Страмљич Брезник (Irena Stramljič Breznik) „Релевантност машински екстрахованих деадјективних деривата са четири суфикса на основу грађе из BSSJ” (Ustreznost strojno izluščenih štiripriponskih izpridevniških besedotvornih nizov iz učne množice BSSJ). У раду се анализирају придевски деривати са четири суфикса на материјалу експерименталног *Речника деривационих гнезда* у словеначком језику. Овај речник садржи 666 деривационих гнезда са 11.136 лексичких јединица. Настао је коришћењем специјалног рачунарског програма на основу грађе из једнојезичких речника словеначког језика. Ауторка је спровела истраживање чији је циљ био да провери колико прецизну творбену анализу могу произвести рачунарски програми. Из примера који су приказани у раду произлази да ће за побољшање машинског препознавања изведеница на основу научених модела, бар у овој фази, бити потребно много додатног ручног прегледа и уклањања нетачно генерализованих међуфаза формирања, а самим тим и суфиксалних секвенци у скуповима суфикса. Рачунар још увек не може прецизно да изврши творбену анализу деривата.

Радови у овом зборнику разноврсни су и садржајни. Феномен деривационог гнезда у словенским језицима осветљавају из различитих углова. Истраживање М. Пастух показује како се деривациона гнезда могу истраживати дијахронијски, а у већини осталих радова представљена је слика деривационих гнезда из перспективе савремених словенских језика. У радовима се анализирају различите творенице, па тако А. Лукашанец испитује сложенице, Ј. Корјаковцева анализира лексеме са префиксима и префиксоидима, Ц. Аврамова, И. Страмљич Брезник и Р. Драгићевић суфиксалне деривате, а у другим радовима углавном се испитују сви типови деривата. Неки аутори су се фокусирали на одређене врсте речи, па тако Н. Јаночкова анализира денумералне деривате, И. Страмљич Брезник се усредсредила на деадјективне, Р. Драгићевић на десупстантивне, а у преосталим радовима анализирају се деривати мотивисани различитим речима. Неки аутори, попут Ј. Корјаковцеве и Л. Кисљук, посебну пажњу посвећују неодериватима у творбеним гнездима, док су други више оријентисани на речи из општег лексичког фонда. М. Пастух анализира деривациона гнезда позајмљеница, Е. Корјаковцева истражује

хибридна образовања, а у осталим радовима се углавном испитују словенске речи. У раду Ц. Аврамове и у још неким истраживањима испитује се проблем вишеструке мотивације и немогућности јасног одређења мотивације, док се, на пример, у раду Р. Драгићевић истражују деривати са сасвим јасном мотивацијом. У радовима Ц. Аврамове и Ј. Корјаковцеве спроведена је компаративна анализа словенских језика, а остала истраживања посвећена су само једном словенском језику – белоруском, украјинском, пољском, словачком, српском и словеначком. У скоро свим радовима скреће се пажња на особености деривата с апстрактним значењем у односу на оне са конкретним значењем. У радовима се испитују и експресивна образовања у односу на она која не спадају у ову групу. У раду И. Страмљич Брезник истражују се могућности коришћења компјутерских програма у анализи деривационих гнезда. А. Лукашанец и Р. Драгићевић представљају деривациона гнезда на основу деривационих речника белоруског и српског језика, неки аутори су дошли до грађе послуживши се једнојезичким општим речницима, а неки су користили електронске корпусе.

Разноврсност истраживања огледа се у примењеној методологији. Неки аутори су нагласили да су се у својим анализама користили методама одређених дериватолошких школа словенске творбе речи, а неки су комбиновали методологију у складу са потребама корпуса.

Цео колоплет тема, методологија, разноврсна терминологија, богатство квантитативних података о структури деривационих гнезда у различитим словенским језицима, инспиративни закључци и бројна запажања и напомене чине овај зборник значајним доприносом дериватологији словенских језика. Не сумњамо да ће резултати изнесени у њему представљати допринос за даља истраживања деривационих гнезда словенских језика и за творбу речи уопште.

Београд, 25. фебруар 2025.

Проф. др Рајна Драгићевић  
Председник Комисије за словенску творбу речи МКС

Организатор тематског блока *Деривациона гнезда у словенским језицима: системности творбене продуктивности* на XVII међународном конгресу слависта у Паризу, 25–30. VIII 2025.

## INTRODUCTION

This volume of proceedings contains papers by eight participants of the thematic session *Derivational Nests in the Slavic Languages: The Systemacity of Word-Formation Productivity*, which will be held at the 17<sup>th</sup> International Congress of Slavists in Paris. The thematic session was registered as a session of the Commission on Slavic Word-Formation of the International Committee of Slavists. The session convenor is Dr Rajna Dragičević, the Commission Chair, and the Commission members taking part in the thematic session are: Tsvetanka Avramova (Sofia, Bulgaria), Dr Nicol Janočková (Bratislava, Slovakia), Dr Larisa Kislyuk (Kiev, Ukraine), Dr Elena Koriakowcewa (Siedlce, Poland), Academician Alexander Lukashanets (Minsk, Belarus), Dr Magdalena Pastuch (Katowice, Poland) and Dr Irena Stramljič Breznik (Maribor, Slovenia).

In its session, the International Committee of Slavists unanimously accepted the proposed topic of the Slavic Word-Formation Commission, bearing in mind its relevance.

The systemacity of word-formation in the Slavic languages is best visible in derivational nests. Analysis of derivational nest organisation and relations between derivatives can reveal many formation-semantic patterns between the motive and motivated words. The aim of the researchers in the thematic session was to point to the different aspects of systemacity in derivational nests and to compare the regularities in the emergence of derivational chains in diverse Slavic languages. The similarities and differences of derivational chains and derivational nests makes for a fuller picture of the most relevant facts (patterns and relations) in word-formation in the Slavic languages.

The collection opens with Tsvetanka Avramova's paper „За някои спорни въпроси при позиционирането на думите в словообразователното гнездо” (“On Certain Contentious Issues in Word Positioning in a Derivational Nest”). The paper sheds light on some matters of the regular establishment of relations between derivation and motivation between the nest members. As the main issue, the question arises of whether a derivative can be derived from one motive word by form, and from another by semantics. The author

lists abstract nouns ending in *-stvo* in some Slavic languages as an example (e.g. *majčinstvo*). These nouns can be interpreted as adjective-derived word-formations, but they can also be treated as noun-derived word-formations. Tsvetanka Avramova gives preference to the semantic approach over the formal, and counts the *-stvo* derivatives in desubstantives.

The second paper in the proceedings bears the title “Word-Formation Enchainment of Derivatives in Serbian (on the Material of the *Semantic-Derivational Dictionary of the Serbian Language*)”. In the paper, Rajna Dragičević analyses the derivational nests of somatisms in Serbian, which were treated in the *Semantic-Derivational Dictionary of the Serbian Language*. She expresses surprise at the fact that the highest number of derivatives in derivational nests of these nouns belong to diminutives and augmentatives, on which basis she makes a conclusion on the importance of expressive word-formation which is as frequent in the language as much as nominational word-formation, perhaps even more dominant than the latter. The paper goes on to analyse the meanings of diminutives and augmentatives from the derivational nests of somatisms and concludes that these word-formations have a considerable semantic potential. They can denote phenomena related to humans, plants, animals and objects. The high incidence of diminutives and augmentatives in the derivational nests of somatisms is explained in the paper through their ample semantic potential.

The collection continues with the research of Nicol Janočková “(De)numerical Word-Formation Nests in Slovak” ((De)numerálne slovotvorné hniezda v slovenčine). The derivational nests of the numbers *zero, one / first, two / second, three, four, five, six, seven, eight, nine, ten, hundred, thousand, million, billion, trillion*, etc. are described. The research material was taken from monolingual dictionaries of the Slovak language. It turned out that the derivational nests of numbers are very abundant and that there are several thousand derivatives formed from them. The number *two* has the most derivatives (749), followed by *one* (449), *ten* (426), *five* (376), *three* (371), *eight* (253), *hundred* (250), etc. The derivation can be developed up to the seventh degree, and only the number *one* has such a seven-degree derivation. The numbers *two* and *ten* reach six-degree derivatives. In addition to having many derivatives, denumeral derivatives have a rich polysemy. From all this, it can be concluded that numbers represent a significant part of speech with a great formational and semantic potential. The significance of this paper is also seen in the elaboration of the

conceptual and terminological apparatus used in it, e.g. SLOVOTVORNÁ PARADIGMA, SLOVOTVORNÝ RAD, STUPNE MOTIVÁCIE, POLYMOTIVÁCIA, which represents an achievement of Slovak derivatology, to which J. Furdik and his students contributed in particular.

The fourth paper in the collection was written by Larisa Kislyuk, and it is entitled “The Dynamics of the Word-Formation Nest in Contemporary Ukrainian” (Динаміка словотвірного гнізда в сучасній українській мові). The paper analyses the word-formation processes within different types of derivational nests of nouns in the contemporary Ukrainian language. The author distinguishes between the inner dynamics of the nest (*internal dynamics*) and the exterior dynamics of the nest (*external dynamics*). Internal dynamics is characteristic of loanwords that have long existed in the Ukrainian language and in derivational subnests as part of root derivational nests. The external dynamics of differently structured nests expresses the processes of acquiring the word-formation activity of foreign words and manifests itself as the transformation of “root nests” into “root-formation nests”. The paper introduces a number of significant concepts and terms related to derivational nests, which originate from the Ukrainian derivatological school, and are useful for word-formation and certain distinctions between formationally related lexemes: КОРЕНЕВЕ ГНІЗДО, КОРЕНЕВО-СЛОВОВІРНЕ ГНІЗДО, СЛОВОВІРНЕ ГНІЗДО, etc.

The topic of Elena Koriakowcewa’s (Елена Коряковцева) work is “The Productivity of Hybrid Derivatives in the Era of Globalisation: Sociocultural and Systemic Determinism of the Development of New Word-Formation Models” (Продуктивність гібридних дериватів в епоху глобалізації: соціокультурна і системна детермінованість розвитку нових словообразовательних моделей). The subject of the paper is *productivity* – one of the basic concepts of modern derivatology. In this regard, the problem of interpreting the word-formation processes involving new affixes in contemporary Russian, Polish and Czech is investigated. Intralinguistic and extralinguistic factors that influence the systemic and empirical productivity of new word-formation types are analyzed. The author concludes that the internal ability of the word-formation system to create hybrid neoderivatives is only one of the requirements that determine their quantity and quality. The degree of productivity of neoderivatives is determined primarily by such extralinguistic factors AS LINGUOCULTURAL INTERFERENCE and the authority of certain media channels – the main suppliers of neologisms that reflect sociocultural, cognitive and communicative priorities in the era of globalisation.

Alexander Lukashanets has researched the position of compounds in the derivational nests of the Belarusian language. His work is entitled “Compounds in the Derivational Nest: Questions of Intra- and Internest Interaction and Crossing” (Складаныя словы ў словаўтваральным гняздзе: да праблемы ўнутрыгнездавога і міжгнездавога ўзаемадзеяння і перасячэння). The article examines the position of compounds in the derivational nest, semantic and formal motivational connections in the formation of compounds and their possibility of belonging to two nests, the issue of separating compounds into separate subnests, etc. The paper demonstrates that compounds can represent first-degree, second-degree, third-degree derivatives, and so on. Compounds are amply represented in derivational nests. Out of 476 nests of simple words beginning with the letter D in the Belarusian language, as many as 63 contain compounds. In some derivational nests, compounds can make up more than half of the members. For example, in the derivational nest of the lexeme *гнездо* there are 302 members, of which 234 are compounds, in the derivational nest of the lexeme *дом* of 55 members as many as 33 are compounds, and out of the 140 members of the derivational nest of the adjective *добар*, 85 members are compounds.

In the article “Word-Formation Nests of Old Latin Loanwords in Polish” (Gniazda słowotwórcze dawnych zapożyczeń łacińskich w języku polskim), the author Magdalena Pastuch analyses the word-formation productivity and semantic variability of the oldest Latin loanwords in Polish. The analysis was conducted on the example of the lexemes *nature* (*natura*), *passion* (*pasja*) and *affect* (*afekt*). The following aspects of the functioning of the loanword in Polish were examined: the correspondence between the meaning in the source language and the value in the recipient language, the stability and variability of the semantic value in Polish, the influence of the activity of the nest centre on the semantic transformations and the stability of the loanword. A review of the material shows that old Latin loanwords usually entered the Polish language as monosemic words, but in the course of development they acquired new meanings. It turned out that the most resistant meaning in the studied units is the dominant Latin meaning. Diachronic analysis showed that in the subsequent periods of the presence of the word in the Polish language, its meaning was also influenced by other languages, for which Latin was also the source language. The methodology applied in this research is a combination of nest analysis of the traditional Ukrainian school of word-formation with a historical-semantic method based on the analysis of text usage.

The material for the research comes from dictionaries and corpora documenting the Old Polish language.

The collection ends with the article by Irena Stramljič Breznik “Relevance of Machine-Extracted Deadjectival Derivatives with Four Suffixes Based on Material from the *BSSJ* Training Set” (*Ustreznost strojno izlušččenih štiripriponskih izpridevniških besedotvornih nizov iz učne množice BSSJ*). The paper analyses adjectival derivatives with four suffixes based on the material from the experimental *Dictionary of Derivational Nests in the Slovenian Language*. This dictionary contains 666 derivational nests with 11,136 lexical units. It was created using a special computer programme based on material from monolingual dictionaries of the Slovenian language. The author conducted research aimed at testing how precise a derivational analysis could be when produced by computer programmes. From the examples presented in the paper, it follows that improving machine recognition of derivatives based on learned models, at least at this stage, will require a lot of additional manual review and removal of incorrectly generalised intermediate stages of word-formation, and therefore suffixal sequences in suffix sets. A computer cannot yet accurately perform the word-formation analysis of derivatives.

The papers in this collection are diverse and informative. The phenomenon of derivational nests in Slavic languages is illuminated from different angles. M. Pastuch’s research shows how derivational nests can be investigated diachronically, and most of the other papers present a picture of derivational nests from the perspective of contemporary Slavic languages. The papers analyse different complex words, so A. Lukashanets examines compounds, E. Koriakowcewa analyses lexemes with prefixes and prefixoids, Ts. Avramova, I. Stramljič Breznik and R. Dragičević analyse suffixal derivatives, and the other papers generally examine all types of derivatives. Some authors focused on certain types of words, so N. Janočková analyses denominal derivatives, I. Stramljič Breznik focused on deadjectivals, R. Dragičević focuses on desubstantives, while the remaining papers analyse derivatives motivated by different words. Some authors, such as E. Koriakowcewa and L. Kislyuk, pay special attention to neoderivatives in formation nests, while others are more oriented towards words from the general lexical stock. M. Pastuch analyses derivational nests of loanwords, E. Koriakowcewa investigates hybrid word-formations, and the other papers mainly examine Slavic words. In the paper by Ts. Avramova and some other studies, the problem of multiple motivation and the impossibility of clearly determining

motivation is examined, while, for example, in the article by R. Dragičević, derivatives with quite clear motivation are investigated. The texts by Ts. Avramova and E. Koriakowcewa conducted a comparative analysis of Slavic languages, while other research is devoted to only one Slavic language – Belarusian, Ukrainian, Polish, Slovak, Serbian and Slovenian. Almost all the works draw attention to the peculiarities of derivatives with abstract meaning in relation to those with concrete meaning. The papers also study expressive word-formations in relation to those that do not belong to this group. In the paper by I. Stramljič Breznik, the possibilities of using computer programmes in the analysis of derivational nests are explored. A. Lukashanets and R. Dragičević present derivational nests on the basis of derivational dictionaries of the Belarusian and Serbian languages, while some authors obtained their material using monolingual descriptive dictionaries, and some used electronic corpora.

The diversity of the research is reflected in the applied methodology. Some authors emphasised that in their analyses they used the methods of certain derivatological schools of Slavic word-formation, while some combined the methodology in accordance with the needs of the corpus.

The whole range of topics, methodology, diverse terminology, the wealth of quantitative data on the structure of derivational nests in different Slavic languages, inspiring conclusions and numerous observations and notes make this collection a significant contribution to the derivatology of Slavic languages. We have no doubt that the results presented in it will contribute to further research into derivational nests of Slavic languages and word-formation in general.

Belgrade, February 25, 2025

Professor Dr Rajna Dragičević  
Chair of the Commission on Slavic Word-Formation  
of the International Committee of Slavists

Organiser of the Thematic Session  
*Derivational Nests in the Slavic Languages: The Systematicity of  
Word-Formation Productivity* at the 17<sup>th</sup> International Congress  
of Slavists in Paris, August 25–30, 2025

*Превео на енглески др Сергеј Мацура*

РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ \*  
Универзитет у Београду  
Филолошки факултет  
Катедра за српски језик са јужнословенским језицима

## ТВОРБЕНО УЛАНЧАВАЊЕ ДЕРИВАТА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (НА МАТЕРИЈАЛУ СЕМАНТИЧКО-ДЕРИВАЦИОНОГ РЕЧНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА)

У раду се анализирају деривациона гнезда соматизама који су обрађени у *Семантичко-деривационом речнику српског језика*. Творбено уланчавање соматизама представљено је тако што су изложени подаци о броју деривата добијених суфиксацијом сваког соматизма, а затим су сви деривати разврстани у тематске групе. Утврђено је да међу дериватима соматизама има убедљиво највише именица субјективне оцене (деминутива и аугментатива). У раду се анализирају значења ових именица с циљем да се закључи због чега деминутиви и аугментативи сачињавају највећи део деривата у семантичко-деривационим гнездима соматизама у српском језику. Закључено је да ове именице имају веома богату полисемију и да успевају полисемијом да произведу систем семантичких јединица, паралелан по броју и припадности тематским групама са системом свих осталих деривата у деривационим гнездима соматизама. Закључено је да именички деминутиви и аугментативи, посебно ови први, имају веома значајну улогу и у деривационим гнездима соматизама и у лексичком систему српског језика.

**Кључне речи:** деривационо гнездо, дериват, деривација, творба речи, именице субјективне оцене, деминутив, аугментатив, српски језик.

### 1. Семантичко-деривациона гнезда соматизама у српском језику

Одређена деривациона гнезда у српском језику за сада су најпотпуније и најбогатије представљена у *Семантичко-деривационом речнику српског језика* (СДР). Међутим, у том речнику нису обрађена сва деривациона гнезда, већ само она која су постала од именица што се односе на човека, а то су гнезда лексема које означавају делове тела човека, унутрашње органе, сродство итд.

---

\* rajna.dragicevic@fil.bg.ac.rs, ORCID: 0000-0001-7833-1027

Иако је у питању сразмерно мали број деривационих гнезда, она спадају у репрезентативна због чињенице да лексема које се односе на делове тела у српском језику, као и у многим другим језицима, имају најбогатију деривацију.

Наша интересовања у овом раду усмерена су на основни правац развоја семантичко-деривационог потенцијала лексема које означавају делове тела у српском језику. Задржаћемо се овога пута само на дериватима добијеним суфиксацијом.

До неких важних резултата дошли смо у једном од својих ранијих истраживања (Драгићевић 2008), а овом приликом надовезујемо се на њих. На почетку рада изложићемо две важне табеле из тога рада у којима су изнесени подаци који представљају подстицај за ово истраживање.

На основу грађе из првог тома СДР испоставило се да соматизми, што је и очекивано, имају различит број деривата насталих суфиксацијом:

Именица	Укупан број деривата	Именица	Укупан број деривата
врат	8	чело	13
груди	11	стомак	4
длан	7	шака	19
леђа	5	брада	26
нога	21	грло	19
глава	68	зуб	43
нос	15	језик	32
око	30	кожа	39
прст	28	кост	44
труп	9	лик	19
уд	2	образ	13
рука	55	ухо	19

Табела 1: Број деривата соматизама насталих суфиксацијом у СДР<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Табела 1 преузета је из Драгићевић (2008).

Показало се, такође, да највише деривата које смо квантитивно представили у табели број 1 спада у именице које имају разноврсна значења.

<b>Субјективна оцена</b>	вратак, вратина, вратић, грудашца, грудићи, дланић, дланчина, дланчић, леђанца, леђашца, ногетина, ножетина, ногица, ножица, ножичица, ножурда, ножуретина, ножурина, ношка, главетина, главић, главица, главичина, главичица, главњица, главура, главурина, главурда, главусина, главуча, главуца, главуша, главче, носак, носина, носић, носуљак, носурина, оканце, окашце, окце, очце, ошце, очице, очурде, очурине, прстенац, прстетина, прстић, трупак, трупац, трупетина, трупић, трупчина, трупчић, удић, уснетина, усница, усничица, усташца, рукетина, рукица, ручекања, ручерда, ручетања, ручетина, ручина, ручица, ручурда, ручурина, уванце, увенце, увешце, увце, челанце, челце, чеоце, стомачина, стомачић, шакетина, шачетина, шачица, шачурина, брадетина, брадина, брадица, брадура, брадурина, брадускера, грланце, грлањак, грлашце, грлина, грлце, гроце, зубак, зубачић, зубекања, зуберина, зубина, зубић, зупчић, језичак, језичац, језичина, језичић, кожетина, кожица, кожурина, кожурица, коштура, коштурина, кошчина, кошчица, кошчурина, лишце, образина, образић, обрашчић
<b>Носилац особине</b>	вратоња, грудоња, главаш, главешина, главоња, главоњица, главурдан, носак, носан, носоња, прсташ, устоња, увоња, ухоња, ушоња, челник, чеоник, челница, брадан, брадаш, брадекања, брадоња, брадоњица, зуба, зубан, зубача, језичавка, језичара, језичка, језичник, језичница, коштуњавац, коштуњавак
<b>Део одеће</b>	вратник, грудњак, ногавица, рукав, рукавина, рукавић, рукавица, рукавичетина, рукавичица, рукавница, рукавчић, кожњак, кожун, кожунчина, кожунчић, кожух, кожушак, кожушина, кожушић, кожушчина, кожушчић
<b>Особина</b>	грудатост, главатост, очитост, прстатост, усменост, рукатост, грлатост, зубатост, језичавост, језичност, коштуњаваост, кошчатост, образност, образованост

<b>Предмет</b>	ногаре, ногари, ногарице, главчина, оканце, окно, очале, очица, прстен, прстенак, прстенчац, прстенче, прстенчић, рукуница, руче, ручка, ручник, ручничкић, ушица, челенка, стомаклија, грлак, грлић, зубац, зупчаник, личило, личина
<b>Место</b>	ножиште, очиште, очница, рукавичарница, ручаоница, брадиште, зубиште, кожара, кожарница, костурница, образовалиште
<b>Термин из анатомије</b>	грудњача, ножје, носница, носњача, очњак, прстенник, прстењак, прстењача, ручје, ушка, чеоница, чеоњача, шакић, брадавица, брадавчица, брадавичњак, брадавка, гроник, зубало, зубнина, зубовина, језичатост, костур, костурина, костурчић, костурић, костурица, лице
<b>Вршилац радње</b>	главар, главарица, главничар, прстенар, прстенција, рукавичар, рукавичарка, руковалац, руковатељ, шакач, зубар, зубарица, зубарка, језичар, кожар, кожунар, кожунаш, кожухар, кожушар, ликовњак, лицкало, личилац
<b>Занимање, активност</b>	главарство, рукавичарство, зубарство, кожарство, кожухарство, кожушарство
<b>Термин из ботанике</b>	главатац, главница, главња, главочика, очаница, прстенка, уснатице, ушац, челашица, зубачица, зубовац, језичњак, језичњача, коштица, коштичица, коштунац, коштуница, коштуничарка, коштуњак, коштуњац
<b>Термин из зоологије</b>	главатица, главаћ, главашица, главина, главоч, носанка, прставац, прстац, прстенаш, уснача, рукуничар, ушара, ушарица, ушата, брадавичар, брадац, брадашица, градуша, грлаш, зубатак, зубатац, кожушкар, коштуњавка, коштуњача, личинка
<b>Појава</b>	главарина, ручак, ручаница, кожура, образац
<b>Глаголска именица</b>	главање, главињање, главичање, главичење, очијукање, очитовање, прстеновање, руковање, ручавање, ручање, шакање, шакатање, шакетање, шакосање, грљење, зубање, зубљење, зупчање, језикање, језиковање, језичарење, лицкање, личење, образовање

<b>Партикула- ризатор</b>	главнина, главница, шачица, зубатка
<b>Термини из осталих наука</b>	главутака, ушће, рукавац, рукача, зубачњак
<b>Збирна име- ница</b>	прстење, трупље, костурје
<b>Синоним</b>	трупло

Табела 2: Именице настале од именица са значењем делова тела<sup>2</sup>

„Семантика добијених именица најчешће се суфиксацијом помера са дела тела ка човеку у целини, ка животињама и биљкама. Прецизније, запажа се шест доминантних значењских категорија мотивисаних именица: 1. ДЕО ТЕЛА (субјективна оцена); 2. ЧОВЕК (носилац особине, особина, вршилац радње, радња, термин из анатомије); 3. ЖИВОТИЊА (термин из зоологије, термин из анатомије); 4. БИЉКА (термин из ботанике); 5. МЕСТО; 6. ПРЕДМЕТ” (Драгићевић 2008).

Наше претходно истраживање ове теме (Драгићевић 2008) закључено је запажањем да се није испунило очекивање да деривација служи пре свега за испуњавање празних места у лексичком систему јер се показало да се у деривационим гнездима соматизама гомилају речи субјективне оцене (деминутиви и аугментативи), уместо да највећи број изведеница означава предмете и појаве за које не постоје називи. Показало се такође да је у праву С. Кубрјакова (2006: 142), која као један од важних задатака у изучавању творбе речи наводи кориговање традиционалног мишљења да основну функцију творбе речи треба тражити у попуњавању лексичког фонда. У праву је и И. С. Улуханов (2000: 9), који запажа да настајање нових речи у језику најчешће представља стварање синонима већ постојећих лексема и да многи синонимски редови обилују дериватима.

<sup>2</sup> Табела 2 преузета је из Драгићевић (2008).

## 2. Именице субјективне оцене у деривационим гнездима соматизама

Ови закључци отварају нова истраживачка питања, а најважније је одакле толика потреба за стварањем лексема субјективне оцене и зашто су деминутиви и аугментативи најбројнији деривати именица које означавају делове тела, иако оне представљају најважнији генератор за настанак нових речи у српском језику.

Да бисмо одговорили на ова питања, ексцерпирали смо све именице субјективне оцене из првог тома *Семантичко-деривационог речника*, а затим смо анализирали њихову употребу у два електронска корпуса савременог српског језика – *Срјико* и *ПДРС*.<sup>3</sup> Корпуси пружају реалну слику о употреби ове лексике у савременом српском језику.

Анализирали смо укупно 117 именица субјективне оцене<sup>4</sup> од 24 мотивне речи: *брага*, *враш*, *лава*, *јрло*, *јруди*, *глан*, *зуб*, *језик*, *кожа*, *кост*, *леђа*, *лице*, *ноћа*, *нос*, *образ*, *око*, *јрсш*, *рука*, *сшмак*, *шруш*, *уд*, *усна*, *ухо*, *чело*, *шака*.<sup>5</sup>

Пре свега, показало се да има оних деминутива и аугментатива који нису регистровани у електронским корпусима, што указује на њихову слабу продуктивност у савременом српском језику.<sup>6</sup> Ниједан од два електронска корпуса која смо претражили не региструје следеће именице: *брадина*, *брадура*, *брадускера*, *врашак*, *лавичина*, *лавњица*, *лавура*, *лавусина*, *јрланце*, *јрлањак*, *јрлашице*, *јрлина*, *јрудацица*, *јрудићи*, *гланић*, *гланчић*, *зубачић*, *зуберина*, *зуйчић*, *кошшур*, *кошшурина*, *леђашица*, *ножичица*, *ношка*, *носак*, *носуљак*, *носурина*, *образић*, *окашице*, *очице*, *ошице*, *јрсшенина*, *рукешина*, *ручекања*, *ручешања*, *ручурина*, *шрушак*, *шрушац*, *шрушешина*, *шрушић*, *шрушина*, *уванце*, *увешце*, *удић*, *усничница*, *чеоце*, *шачурина*.

<sup>3</sup> Ова два електронска корпуса представљају корисну допуну један другом јер се *ПДРС* искључиво заснива на грађи која је повучена са интернета (а то су текстови који припадају разговорном и новинарском функционалном стилу), а *Срјико* садржи доста грађе из српских књижевних дела, што значи из књижевно-уметничког стила.

<sup>4</sup> Њихов списак наведен је у првом одељку табеле број 2.

<sup>5</sup> У првом тому *Семантичко-деривационог речника* обрађена су деривациона гнезда 88 соматизама, али ми смо се определили за 25 соматизама који имају највећи број именичких суфиксалних деривата.

<sup>6</sup> Грађа за *Семантичко-деривациони речник* (СДР) преузета је из шестотомног *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске. Тај речник израђиван је од 1967. до 1976. године и није ажуриран.

Само у једном од два електронска корпуса регистроване су следеће именице субјективне оцене: *лавурина*, *лавче*, *јрлице*, *гланчина*, *кошчурина*, *нојешина*, *ножешина*, *јруичић*, *уснешина*, *шачешина* (корпус ПДРС); *лавуча*, *зубак*, *зубекања*, *кожешина*, *леђанца*, *очурге*, *очурине*, *ручина*, *ручурга*, *увенце*, *челанце*, *челце* (корпус СРико).

Из чињенице да за многе именице субјективне оцене регистроване у СДР1 не постоје потврде у електронским корпусима савременог српског језика закључујемо да је тај лексички слој врло нестабилан. Именице из ове групе лако настају, имају много варијаната, али се само неке од њих користе с већом учесталошћу, а већина их нестаје или се не употребљава фреквентно.

Деминутиви соматизама који имају највише потврда у електронским корпусима српског језика јесу: *ручица* (2.584), *лавица* (2.307), *ножица* (1.159), *шачица* (880), *зубић* (723), *кожица* (710), *носић* (568), *јрсчић* (436), *лавић* (415), *стџомачић* (282), *брадица* (234), *нојица* (225), *увце* (181), *усница* (181), *кошчица* (146), *оке* (139), *рукица* (109) итд.<sup>7</sup>

У аугментативе соматизама који имају највише потврда у електронским корпусима спадају следећи: *образица* (148)<sup>8</sup>, *ручерга* (81), *језичина* (55), *лавурга* (52), *носина* (40), *ножурга* (33), *лавуца* (32), *стџомачина* (25), *брадурина* (24), *врајшина* (12), *очурге* (8) итд.<sup>9</sup>

Из овог списка закључујемо да је фреквентних деминутива више него фреквентних аугментатива. Запажамо такође и да је фреквенција учесталих деминутива далеко већа од фреквенције

<sup>7</sup> Податке о фреквенцији преузими смо из оних корпуса где је одговарајућа именица потврђена већим бројем примера. Из корпуса ПДРС преузели смо фреквенцију именица *лавица*, *лавић*, *зубић*, *кожица*, *кошчица*, *ножица*, *нојица*, *носић*, *јрсчић*, *рукица*, *ручица*, *стџомачић*, *увце*, *шачица*, а из корпуса СРико смо преузели податке о фреквенцији следећих деминутива: *брадица*, *језичак*, *образица*, *оке*, *усница*. У овој групи лексема се свакако налази и *језичак*, али због хомоформије са придевом *језички* не можемо утврдити тачан број појављивања овог деминутива у електронским корпусима.

<sup>8</sup> Лексема *образица* се само по начину творбе уврштава у именице субјективне оцене, али нема очекивано аугментативно значење, већ значи маску, прекривач који помаже некоме да се сакрије и представи другачијим него што јесте. Ако се има у виду ова чињеница, онда именица *ручерга* представља најфреквентнији аугментативни соматизам, бар према подацима из електронских корпуса.

<sup>9</sup> Фреквенција аугментатива *лавуца* и *стџомачина* преузета је из корпуса ПДРС, а фреквенција осталих аугментатива (*брадурина*, *врајшина*, *лавурга*, *језичина*, *ножурга*, *носина*, *образица*, *очурге*, *ручерга*) преузета је из корпуса СРико.

учесталих аугментатива. На крају, запажамо и да корпус *Срико*, који садржи доста грађе из књижевноуметничког стила, региструје више учесталих аугментатива, а мање учесталих деминутива у односу на корпус *ПДРС*, који сакупља грађу из разговорног и медијског језика. Овај податак је неочекиван јер су аугментативи који често спадају у пејоративе главни носилац негативне експресије, која је једна од главних одлика лексике медијског језика (исп. Драгићевић 2019). Ипак, показује се да аугментатива изгледа ипак има више у језику књижевних дела него у медијском језику.

Да сведемо оно што је до сада речено. Најбогатија деривациона гнезда имају соматизми. Највећи број деривата у њиховим деривационим гнездима спада у речи субјективне оцене (а то су деминутиви и аугментативи). Неки деривати из ове групе нису потврђени у електронским корпусима, неки су слабо потврђени, али су неки од њих врло фреквентни. Ако лексеме спадају у најмногобројнију тематску групу чији представници имају најбогатију деривацију и ако се фреквентно појављују у електронским корпусима, то значи да су оне кандидати за најважнију, најбазичнију и најплодоноснију лексику у лексичком систему српског језика. Зато заслужују анализу и покушај да се одговори на питање због чега су ти деривати толико значајни у лексичком систему.

Пре свега, треба имати у виду да су именице субјективне оцене једнореферентни деривати (Белић 1957–1958: 131; Гортан Премк 2004: 127–128), што можда утиче на њихов семантички потенцијал. То значи да, за разлику од многих других деривата који су двореферентни јер на једног референта упућује творбена основа, а на другог суфикс, суфикс именица субјективне оцене не реферише на другог референта већ само детерминише референта исказаног творбеном основом (нпр. суфикс *-ица* у именици *кућица* значи *мала* или *широина* или *симпашична* итд. *кућа*). Именице субјективне оцене по тој једнореферентности подсећају на немотивисане лексеме, што им, можда, омогућава већи семантички потенцијал.

### 3. Семантички потенцијал деминутива

Скоро све лексеме које имају форму деминутива имају семантички потенцијал који надилази деминутивно значење.

#### 3.1. Ипак, најчешће реализују (и) **ДЕМИНУТИВНО ЗНАЧЕЊЕ**.

Бебама је потребно мало времена да ојачају свој *врашић*.

У првим месецима живота дете [...] покушава да стави *ноћицу* у уста.

Доста течности, обарање температуре и чишћење *носића* су главни задаци за родитеље.

Али ја не желим да ме (готово да зајеца) убоду иглом у *црстић*.

Соматизми у деминутивном облику остварују деминутивно значење обично онда када се односе на делове тела детета. У таквој употреби деминутивно значење се у мањој или већој мери комбинује са хипокористичким. Запазили смо доста примера у којима се лекари обраћају родитељима саветима у вези са дечијим здрављем. У текстовима који су написани формалним стилем, с елементима научног, деминутиви са хипокористичком значењском нијансом служе да се придобије поверење родитеља јер се деминутивом исказује заинтересованост и емпатија лекара према њиховом детету. Међутим, деца заиста имају мале делове тела у односу на одрасле говорнике, па је употреба деминутива пре свега у складу са реалним стањем ствари.

3.2. У неким случајевима готово да се губи деминутивна семантика и преовлађује **ХИПОКОРИСТИЧКО ЗНАЧЕЊЕ** деминутива.

Ајде, још само мало, дај ми *рукицу*.

Лијепу Катку *зубак* заболио.

Александар, већ сувоњави *страчић*, са златним наочарима, паметног *лишца*.

Девојчино *лишце* је било млечно и бело.

На прелепим *обрашчићима* суза јој сузу стиже.

Тешко је проценити однос између мере деминутивности и хипокористичности, али ова значења обично употпуњују једно друго. Степен хипокористичности се додатно увећава код именица које подлежу тзв. даљој деминуцији, нпр. *вишњицица*, *слободичица*, *традићак*, *комадићак* (исп. Ђорић 2015).

### 3.3. Експресивна семантика деминутива често се разлива ка ИРОНИЧНОЈ УПОТРЕБИ И ПЕЈОРАТИВНОМ ЗНАЧЕЊУ.

Трчим, трчим, све ударам *ноћицама* у гузу [иронично].

У већини дижу своја два *ирсџића* да изгласају баш све што Влада Србије хоће.

И шта нам је кроз *усџашица* своје портпаролке рекла Демократска странка.

Само ти се осмехује и шапуће ти на клемпаво *увце*.

Био је висок само метар седамдесет, имао је проређену косу, ситне свињске *очице*.

Изиђе старица права – колац бели, сасушена, оштар нос, *очице* избледеле гледају у нас.

У прва три наведена примера пејоративност деминутива производи цео контекст који је ироничан. На негативан однос према онима о којима се говори указује се презривом употребом деминутива и то баш оних именица којима се именују они делови тела којим те особе раде оно што говорника узнемирава (посланици гласају *ирсџићима*, портпаролка говори *усџашицима*). У четвртом, петом и шестом примеру пејоративност деминутива очигледна је из колокација, тј. придева који се користе уз именице (*клемпаво увце*, *свињске очице*, *избледеле очице*). Пејоративно значење чешће имају деминутиви којима се именују делови тела од којих се према уобичајеним мерилима лепоте очекује да не буду мали. Тако, на пример, *очице* имају пејоративно значење у скоро свим примерима јер се од лепих очију очекује да буду крупне, а пошто се од лепих шака и стопала очекује да не буду крупна, онда се деминутивна значења углавном укрштају са хипокористичним. Дакле, ванјезички разлози, тј. систем вредности језичке заједнице, може утицати на тип експресивности деминутива.

Српски језик користи и варијанте деминутива (фонетске дублете) као средство за успостављање семантичких разлика. Познато је, на пример, да лексеме *рукица* и *ноћица* имају скоро искључиво деминутивно значење и не могу се метафоризовати, док дублети у којима је извршена палатализација често развијају метафоричка значења. Електронски корпуси су потврдили ово запажање неких аутора (исп. нпр. Радић 1997; Јанић 2012, 2013; Драгићевић 2016).

У првим месецима живота, дете [...] покушава да стави *ноћу* у уста.

У њима се *ноћица* неће знојити.

Испружили су *рукице* обрасле ситним жутиим длакама.  
И сад се сећам – ћушноу *рукицу* у уста.

Иако *ноџица* и *рукица* могу метафорички означаваати и предмете, таква употреба није честа и скоро да је резервисана за деминутиве *ножица* и *ручица*.

Нисам спустио *ножицу*, то се дешава и искуснијим мотористима од мене.

Помоћни точкови и потпорне *ножице* су добра идеја.

Уклањањем *ножица*, висина машине се смањује за 10 mm.

Нагло је покренуо *ручицу* за управљање гасом.

Окретао је *ручицу* чекрка и лагано је намотавао.

Разлике се јављају када се мало заврти *ручица* пројектора.

3.4. И остали деминутивни соматизми, а не само ови који имају дублете, захваљујући метафоричким преносима, могу означаваати **ПРЕДМЕТЕ**. Разлог за велику метафоричку продуктивност соматизама, па и соматизама-деминутива лежи у антропоцентричности лексичког система и потреби човека да према свом телу као референтној тачки именује појаве око себе:

Ја откидох *лавић* са палидрвца.

Шешир је висео на вратима на великој прибадачи с црвеном *лавицом*.

Кућа би забрујала и задртала сваки пут када би чекић спустио на *лавицу* ексера.

Ми смо у тој тами имали зрачак сунца који је продирао кроз прљаво *оканце*.

*Језици* ваге никад се неће дотаћи.

Велик је творбено-семантички потенцијал деминутива у грађењу именица које означавају предмете, а један од показатеља тога јесте и чињеница да се тај процес понекад завршава лексикализацијом, тј. потпуним напуштањем деминутивне семантике и творбом именица које означавају само предмете, нпр. *ушица*, *зубац*, *зүйчић*, *образац* итд. Пошто више не спадају у деминутиве, ове именице нису предмет нашег рада, али важно је констатовати ову значајну творбено-семантичку способност.<sup>10</sup>

<sup>10</sup> Опширније о лексикализацији деминутива исп. Јанић (2012; 2013), Драгићевић (2016).

3.5. Деминутивни соматизми су продуктивни и у означавању **ДЕЛОВА БИЉАКА**, па и **ФИТОНИМА** јер човек успоставља везе између делова биљака или биљке као целине са сопственим телом.

Овај додатак исхрани је потпуно природан, на бази ароматичног каранфилића, сувог екстрата полена и цветова *врашића*.

Ја га руком, као да ћу лепухну *главицу* маслачка помиловати, пипаво дотакнем.

Човек згази *главицу* цветне травке.

Лелујају суве макове *главице*.

Радомир је изашао на тераси, на један *шруйчић* сео.

Листови су им мали, једноставни, при основи са *језицима*.

3.6. **ДЕЛОВИ ТЕЛА ЖИВОТИЊА** такође се могу именовати деминутивним соматизмима.

За коначну оцену уговора о извозу пилећих *ношца*, бубаца и крилаца за Кину треба сагледати све аспекте.

Папагаји климају *главицама* лево-десно.

Голубови понекад мрзе да лете, растуже се, *главице* увуку у перје.

Подигао је његов теријер једно *увенце*.

Запалаца змијским *језицем*.

Куки би повремено лизнула руку свога господара храпавим *језичићем*.

Била је жгољава као рибља *кошчица*.

Д. Гортан Премк (2002: 106) ову појаву да се према људским деловима тела именују и делови тела животиња (па и биљака) не сматра метафором по сличности, већ симилисемијом, тј. сличнозначношћу. Глава животиње као предњи део тела и глава човека као горњи део тела повезани су изразитом сличношћу, али се ти појмови не могу изједначити. Међутим, веза међу њима не може се сматрати метафоричком, а ове две чињенице огледају се у томе што се у лексикографији називи за делове тела човека и животиње дефинишу у оквиру једне дефиниције. Ипак, дефинишу се као два дела унутар једне дефиниције. Тако се, на пример, *глава* у Речнику САНУ дефинише као горњи део човековог односно предњи део животињског тела.

3.7. Деминутивима соматизама могу се именовати **ДЕЛОВИ ЉУДСКОГ ТЕЛА**:

Симптоми су: плава или модра боја једног или оба тестиса, болови у стомаку, бол у *главићу* пениса, често мокрење.

Повлачила је *кожицу* носа навише одижући тако ноздрве.  
 Мале усне стиднице или *уснице* вагине јесу меки кожни на-  
 бори унутар великих усана.

Сва ова значења добијена су метафором, али има и метонимијских трансформација које доводе до тога да један део тела означава други. Тако, на пример, *брадица* скоро никада не означава малу браду као део лица, већ длаке на бради:

Гладио је *брадицу*.  
 Онда дозва Мишковића са риђом, жарећом *брадицом*.

Улога соматизама да именују и друге соматизме донекле је парадоксална. Обично се деминутивима назива за главне делове тела именују делови мањих делова тела.

3.8. Деминутиви соматизама, захваљујући механизму синегдохе (која је обично удружена са метафором или метонимијом), могу да означају и **особу**. Механизам који се покреће у тим случајевима јесте ДЕО ЗА ЦЕЛИНУ, ОДНОСНО ДЕО ТЕЛА – ЧОВЕК.

Чувај ти ту своју усијану *лавицу*, а за уметност се не брине.  
 Шта ли се крило у тој риђокосој *лавици*, иза тог чистог чела?  
 Оног часа када помилује последњу тршаву *лавицу*, подели  
 последњу бомбону, спусти последњи пар *ножица* на чврсто тло.  
 Збуњене су дечје *лавице*.  
 Пустио је глас у премијерско *увце*.

У зависности од особине која се жели истаћи, са значењем особе могу се користити различити соматизми. Уз одговарајући придев, као у примеру *премијерско увце*, добија се и снажна експресивна порука, али се постиже и језичка економија јер се синтагма користи уместо целе реченице којом би се рекло да је премијер обавештен о нечему. Када се жели нагласити нека чињеница у вези са расуђивањем, онда се особа назива *лавом*, као у примеру *Збуњене су дечје лавице*.

3.9. Неки деминутивни соматизми развијају и **ЗНАЧЕЊЕ ПАРТИКУЛАРИЗАТОРА**, често партикуларизатора-уобличивача:

Примири је попрскавши је *шачицама* хладне воде.  
 Набијао је *лавице* прокеља на виљушку.  
 Треба додати *лавицу-две* црног лука и *пола лавице* белог лука.

Посебно је упадљиво како се партикуларизаторска значења лексеме *шачица* шире од значења количине која може да стане у шаку, ка значењу мале количине уопште, а затим и малобројности:

*Шачица* убица, које је Влада унапредила у полицијске агенте покушава да слисти нашу Редакцију.

Прати их само изабрана *шачица* најсензибилнијих људи.

Значење *шачице* се, затим, даље развија ка апстрактном значењу мале количине емоција или других апстрактних вредности, показујући како је велик семантички потенцијал малог као концепта у језику:

Остаде иза њега *шачица* стихова.

Ретко ко успева да сачува оне неиспричане приче, *шачицу* људске тоpline.

Усред свих тих космичких збивања стајао је он, Херман, са својом *шачицом* стварности.

Једна *шачица* душе.

3.10. Нека метафоричка значења деминутивних соматизама излазе из сфере именовања људи, биљака, животиња и предмета и означавају многобројне врло **РАЗНОРОДНЕ ПОЈАВЕ**, од којих су неке апстрактне:

У дворишту се шепурио свети паун ширећи свој раскошни, лепезасти реп са стотину очију и *окаца*.

По горњој ивици обода, свуда наоколо, утиснута су ситна декоративна испупчења, читав ђердан малих лимених *окаца*.

Потом склапа *окаца* сећања, заборавом испира из себе давне летње одсева облака.

Кроз бочицу су палацали пламени *језичици*.

Зар иза тог воденог *језичка* у лавабоу није било ничег другог?

Воз се споро спушта на дно зеленог *језичка* Истре.

Кад сунце сљушти са земље *кожицу* мрака.

3.11. У неким случајевима долази до још изразитијег повезивања механизма које као резултат има експресивне слике. Навешћемо пример за **МЕТАФТОНИМИЈУ** (у овом случају синегдоху у метафори):

Видим на пожутелим фотографијама његове ђаке, све до једног подшишане „на нуларицу” и њега, усред тог *ћрозда гловица* што сијају као мала сунца.

Цела слика грозда сачињеног од главица који сија на сунцу заснована је на метафори. Унутар метафоричке слике налазе се главице које, захваљујући механизму синегдохе, означавају децу којој те главе припадају.

3.12. Закључујемо да деминутиви соматизама могу имати следећа значења: 1) деминутивно; 2) хипокористичко; 3) пејоративно; 4) значење предмета; 5) значење делова биљака и фитонима; 5) значење делова тела животиња; 6) делови тела човека; 7) особа, човек; 8) партикуларизаторско значење; 9) значење разнородних појава добијених метафором, метонимијом, синегдохом, метафтонимијом.<sup>11</sup>

#### 4. Семантички потенцијал аугментатива

Утврђено је већ у овом раду да је мање фреквентних аугментатива него деминутива и да је фреквенција учесталих аугментатива знатно нижа од учесталости фреквентних деминутива. Приметићемо и да аугментативи имају далеко мање значења него деминутиви, али да, ипак, није у праву Јанко-Тринецка (1972), која је изнела занимљиво запажање да аугментативи не развијају даља значења, за разлику од деминутива.

4.1. Као што се и подразумева, типично значење аугментативних соматизама је **АУГМЕНТАТИВНО** (али се оно обично укршта с негативном или позитивном оценом аугментативности):

Ускоро, ево, вола, не збори баш ни речи, *очурде* само бечи.

На лицу Николине – *уснеџине*, на ногама штикетине.

Био је огромна раста, неспретних *ручердги* и *ножурдги*.

*Сџомачином* га је угурала у тескобну кухињу.

Доводе ми пуковника – црвен фес, црна *брадеџина*, на прси-ма значка.

Под *брадурином* и кожним качкетом мало ко би га препознао.

4.2. За аугментативност типично се везује **ПЕЈОРАТИВНОСТ**, а она се посебно уочава ако се узму у обзир колокације и реченице у којима се аугментативи јављају:

Тикет је имао огромну *враџину* пандурску.

Срам те било, битанго једна, седи и покриј ушима ту *главурду!*

Стриц је окренуо своју епску *носину* према тетки.

<sup>11</sup> О семантичком потенцијалу деминутива исп. и Јовановић (2010), Вељковић Станковић (2011), Страмлић Брезник (2015).

Прождрљиво наливаш вино у ту твоју *стомачину!*  
Доћи ће дан да се крволок избаци из Београда и да му се *кошчурине* баце у Аустрију.

4.3. У неким случајевима аугментативност се позитивно вреднује, па се тада препознаје **хипокористичност**, која у неким примерима чак и преовладава:

Има твој отац *ручетшине* и леђа да исхрани целу чету.  
Црн и слеп за оне који су га гледали с дивљењем, за оне који су му се улагивачки смешили, откривајући псећи беле и здраве *зубине*.  
Својом гвозденом *ручердом* миловао је дечака по глави.  
Моје се шаке сасвим изгубе у његовим *ручердама*, а полетео сам са земље као одапета стрела.  
„Ја тебја љубју!”, козак је ширио *ручерде* у загрљетину.  
Имаш те *брчетшине* и *очурде*, личиш на праву човечину.

Хипокористичност произлази из одређених стереотипа и вредности у српској културној заједници. Тако се, на пример, у стандарде лепоте убрајају крупне очи и велики, бели зуби, за које се верује да су симбол здравља. Симбол физичког рада су крупне шаке. Оне истовремено представљају и симбол заштите и сигурности. Такође, од мушкарца се очекује да буде крупан, па када се његов физички изглед описује аугментативима, у традиционалној слици света шаље се позитивна порука (исп. *Имаш те брчетшине и очурде, личиш на праву човечину*). Зато се у нашим примерима појављује отац са ручетинама које могу да прехране породицу, а са дивљењем се гледа на ручерде које милују и грле, на здраве зубине које се смеше и на очурде којима неко некога посматра.<sup>12</sup>

4.4. У вези са споменутиим стереотипима, ваља приметити да се истакнутост неких делова тела у стереотипима везује за одређен тип људи, што се потврђује и у корпусу. Људи без моралних скрупула, али и они који имају низак ниво интелигенције имају широке вратове, политичари и људи који су се незаконито обогатили своју похлепу исказују својим дебелим стомацима,

<sup>12</sup> Нагласићемо још једном у овом раду примере именица субјективне оцене од именице *око*, јер указују на велик утицај вредносног система говорника на развој значења ових именица. Очекивања да лепе очи треба да буду крупне толико су велика да наша грађа показује како *очице* увек имају пејоративно значење, иако деминутив обично има хипокористичко значење, док *очурде* чешће имају хипокористичко значење иако се од аугментатива очекује да има пејоративно значење.

власт се концептуализује као особа са великим шакама које служе да се грађани пљачкају и др.

*Дебеле врашине инвеститора и љачкаша.*

Тикет је имао огромну врашину њангурску коју није могуће обухватити слабашним наркоманским шакама.

Рјепин је имао да гледа само његову врашину, као у некој бика.

Обојица су се неповређени извукли из полицијских ручерди.

А ову и овакву Црну Гору, ову званичну, у ручешинама власти – Њего презире.

Где год се војвода, утегнут у преуску униформу недостојну државничке сџомачине, запутио, око цокула му се мотао четвороножац.

Мантија их једва покрива, са наборима испод ауторишашивних сџомачина.

Можда не би биле потребне исповеди пред уставним бирокрашким ѓлавургама оних судија.

Нешто европског знања кренуло је у моју мутну словенско-балканску ѓлавургу.

Оваквим језичким поступком њангурска врашина постаје тип врата којим се, применом механизма **СИНЕГДОХЕ**, може именовати одређен тип полицајаца, а затим и људи уопште (што у нашим примерима није извршено експлицитно, али јесте имплицитно). *Државничка сџомачина* и *бирокрашска ѓлавурга* подлежу истом механизму. По правилу се аугментативи у оваквим конструкцијама користе за пејоративно маркирање особа, али и народа, што закључујемо из примера у којем се спомиње *словенскобалканска ѓлавурга*.

4.5. Посебно место у овој групи примера заузима аугментатив *језичина*, који чак и у минималном контексту *имаши језичину* (без атрибута који би послужио као семантички детерминатор) значи *биши сџреман на свађу* или *биши слободан у исказивању соистивеној сџава* или *биши склон отоварању* и др. У многим примерима именица *језичина* остварује **МЕТОНИМИЈСКО ЗНАЧЕЊЕ**, које се реализује кроз употребу донекле модификованих фразеологизама *имаши (гу) језичину*, *завезаши језичину*, *развезаши језичину*, *џустииши језичину* и др.:

Једва да си се обрео у садашњости због дуге *језичине* и кратке памети.

Морао би завезати *језичину*.

Развеже *језичину* и сипа.

Опасала се *језичином*, па лаје ли лаје.

4.6. У неким случајевима се уз аугментативне соматизме користе придеви карактеристични за људе, нпр. *недошуйавне шакеџине*, чиме се деловима тела дају људске особине, они се персонификују, метафоризују, а самим тим се и власник тога дела тела одређује истом том особином јер је човек са недотупавним шакеџинама и сам недотупаван. Тако се, опет, делом тела детерминише и именује особа као целина, што представља поступак својеврсне **МЕТАФОРЕ У СИНЕГДОХИ** [*недошуйавне шакеџине* (метафора) означавају *недошуйавној власника шакеџина* (синегдоха)]:

Својим кобасичастим прстима завијао је цигарету и *недошуйавним шакеџинама* стезао дизгине.

На једвите јаде угурао своје квржаве *сељачке ножурде* у дебелим чарапцима.

Није *будаласта главуца* за таквог јунака!

4.7. Именице *кожурина* и *образина* представљају аугментативе према начину творбе, али су изгубиле то значење. За именицу *кожурина* у Речнику СЈ стоји значење *ауџм. и њеј. од кожа*, а *образина* је дефинисана као *маска, кринка*. У електронским корпусима се *кожурина* углавном, а *образина* обавезно, употребљавају **МЕТАФОРИЧКИ**, са значењем омотача, маске која човека скрива и показује га другачијим него што јесте.

Ваше је место у овој *кожурини* преда мном [...] За вас нема ни најмање изгледа да промените кожу.

Метафорично пузање одраних *кожурина* наговештава смрт.

Кад готово нико није смео или хтео, због властитога грађанског комодитета, да штампа нешто писмом и језиком коме су надевали туђа имена и отимали га, називали га националистичким, коме су на све стране навлачили *образину* каквог паганског божанства, он је једини то чинио.

Човек под *образином* гуслара стидно гледаше у свој неми инструмент.

Узимао сам на себе *образину* која ми је у том тренутку одговарала.

4.8. Закључујемо да аугментативи соматизама могу развити следећа значења: 1) аугментативно; 2) пејоративно; 3) хипокористично; 4) метафоричко (углавном на основу функције делова тела); 5) метонимијско (углавном према функцији делова тела), 6) синегдохско (од наглашеног дела тела ка особи као целини).

## 5. Дискусија ка закључцима

Као један од закључака анализе деривационих гнезда из СДР1, а то су деривациона гнезда 24 просте, неизведене мотивне речи, у свом истраживању из 2008. године изнели смо изненађење и извесно разочарање чињеницом да међу дериватима соматизама има највише именица субјективне оцене (деминутива и аугментатива). Писали смо тада о корисности деривата у лексичком систему и истакли да је много већа корист од деривата *зубац* (*изрезак* или *зарезак на предметима*) него *леђашца* (*мала леђа*), јер *зубац* настаје као резултат модификационог типа творбе, а *леђашца* су производ мутационог типа. *Зубац* је двореферентни дериват, а *леђашца* су једнореферентни дериват. Именицом *зубац* лексички систем добија могућност да искористи потенцијал асоцијативног повезивања и да лексемом која припада једном изворном домену сачини лексему која именује појаве из другог домена, а то као производ има везе између делова људског тела са предметима, биљкама, животињама, апстракцијама итд. Именицом *леђашца* крећемо из изворног домена *соматизми* и завршавамо у њему.

Изнели смо и уверење да је „беспотребно и нерентабилно гомилање аугментативно-пејоративних образовања *лаветина*, *лавурина*, *лавурда*, *лавусина*, *лавуча*, *лавуца* итд.“ Ово истраживање спровели смо због тога да бисмо установили да ли су многобројне именице субјективне оцене у деривационом систему соматизама заиста беспотребне.

Испоставило се, међутим, да су именице субјективне оцене (нарочито деминутиви) неочекивано семантички богати. На наше изненађење, када се узму у обзир сви именички деривати настали од соматизама, са широким спектром суфикса, закључиће се (као што смо показали у табели бр. 2) да они могу означавати субјективну оцену, особе, предмете, појаве, фитониме, зоониме, имена места, збирне појаве, партикуларизаторе, а да све то могу и њихови деминутиви. Разлика је само у томе што мотивни соматизми у томе успевају захваљујући суфиксацији (и другим творбеним начинима), а деминутиви полисемијом остварују сличан опсег семантичких резултата. Из тога следи да су именице субјективне оцене веома корисне у лексичком систему српског језика и да наш ранији поглед на њихову улогу није био исправан.

Деминутивни и аугментативни соматизми остварују секундарна значења платисемијом, метафором, метонимијом, метафтонимијом, синегдохом, што значи свим уобичајеним механи-

змима полисемије. Они успевају да направе дистинкцију међу својим значењима користећи дублете без морфоолошких алтернација и са њима (*рукица* и *ручица*, *ноџица* и *ножица*), везујући при томе одређена значења за једну варијанту дублета, а друга значења за другу варијанту. У том смислу семантички се разједначавају и некадашњи истокоренски синоними и прерастају у парониме (нпр. *језичић* и *језичак*, *обрашчић* и *образац*, *зубић* и *зубац*).<sup>13</sup> Закључујемо да именице субјективне оцене у потпуности користе своје морфоолошке, творбене и семантичке могућности да би што богатије развиле своје полисемантичке структуре.

Богат семантички потенцијал именица субјективне оцене, нарочито деминутива, објашњавамо значајем дистинкције *мало* – *велико* у ванјезичкој стварности, а затим и у језику. Оно што у својој класи одступа по величини од очекиваног прво буде перципирано, а затим и именовано, управо према величини.

Велик број именица субјективне оцене у деривационим гнездима соматизама објашњавамо значајем експресивне творбе речи, која је важна баш колико и номинациона, а можда је и важнија од ње.

Иако језик тежи симетричности, примећујемо несиметрију у семантичком потенцијалу деминутива и аугментатива, који није очекиван. Све што може бити мање од очекиваног, може бити и веће. Све што као мање од очекиваног инспирише пажњу говорника и потребу за семантичко-деривационим маркирањем има и свој други пол, а то је веће од очекиваног и теоријски има исти потенцијал као оно што је мање од очекиваног. Ипак, није тако, јер деминутиви имају значајно већи семантички потенцијал од аугментатива. Изгледа да решење треба тражити у већој експресивности аугментатива него деминутива. Чини се да је код њих изразитије пејоративно значење од аугментативног, а да је код деминутива деминутивно значење изразитије од хипокористичког. Ако је твореница изразито експресивна, она је блокирана за даљи семантички развој.

6. Закључци. Све што је речено може се сажети у неколико најважнијих закључака.

- 1) У групу најбогатијих деривационих гнезда у српском језику спадају деривациона гнезда именица које означавају делове тела.

<sup>13</sup> О десинонимизацији која као резултат има настајање паронима исп. Николић (2022).

- 2) У деривационим гнездима соматизама највећи број деривата представљају именице субјективне оцене (деминутиви и аугментативи).
- 3) Именице субјективне оцене имају бројне морфофонолшке дублете, као и истокоренске синониме. Лако и брзо настају и нестају. Велик број тих именица које су обрађене у СДР1 (и пре тога у РСМ) нису потврђене у електронским корпусима српског језика, што значи да је ова група деривата у деривационим гнездима соматизама најбогатија, али и најнестабилнија.
- 4) Најфреквентнији деминутивни соматизам у електронским корпусима је *ручица* (2.584), а међу најфреквентнијим је и његов дублет *рукица* (109). Најчесталији аугментатив је *ручерга* (81). Руку, главу и ногу српски језик региструје као најважније делове тела.
- 5) Деминутиви су у српском језику доминантнији од аугментатива – фреквентнији су од њих, имају већи семантички распон (тј. њихова секундарна значења могу припадати и већем броју домена) и више значења. Ову семантичку несиметрију објашњавамо великим значајем који има категорија малог у ванјезичкој стварности и у језику и нашем хипотезом (коју ћемо истражити) да код примарних значења деминутива преовлађује значење малог (а не хипокористичко значење), док је код аугментатива у првом плану пејоративно, а у другом аугментативно значење.
- 6) Деминутиви соматизама могу имати следећа значења: 1) деминутивно; 2) хипокористичко; 3) пејоративно; 4) значење предмета; 5) значење делова биљака и фитонима; 5) значење делова тела животиња; 6) делови тела човека; 7) особа, човек; 8) партикуларизаторско значење; 9) значење разнородних појава добијених метафором, метонимијом, синегдохом, метафтонимијом.
- 7) Аугментативи соматизама могу развити следеће значења: 1) аугментативно; 2) пејоративно; 3) хипокористичко; 4) метафоричко (углавном на основу функције делова тела); 5) метонимијско (углавном према функцији делова тела), 6) синегдохско (од наглашеног дела тела ка особи као целини).
- 8) Истраживање је показало да именице субјективне оцене настале од соматизама механизмима полисемије (пла-

тисемијом, метафором, метонимијом, метафтонимијом, синегдохом) успевају да развију скоро сва значења која соматизми развијају суфиксацијом. То значи да ове лексеме, иако су настале мутационим типом творбе, имају огроман семантички потенцијал који у потпуности користе, па су веома значајне у тематској групи соматизама, али и у лексичком систему српског језика уопште.

### ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Белич А. „Природа и происхождение существительных субъективной оценки”. *Јужнословенски филолоџ XXII*, 1957–1958, 131–139.
- ВЕЉКОВИЋ СТАНКОВИЋ Д. *Речи субјективне оцене у настави српског језика и књижевности*. Београд: Филолошки факултет универзитета у Београду, 2011.
- ГОРТАН ПРЕМК Д. „Семантичко-деривациони речник српског језика”. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Нови Сад – Београд: САНУ, МС, Институт за српски језик САНУ, 2002, 103–111.
- ГОРТАН ПРЕМК Д. *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Друго издање. Београд: Завод за уџбенике, 2004.
- ДРАГИЋЕВИЋ Р. „Деривациона гнезда именица које означавају делове тела из угла лексичког богаћења”. *Научни састанак слависта у Вукове дане 37/1*, 2008, 371–389.
- ДРАГИЋЕВИЋ Р. „Недеминутивные значения деминутивов”. *Menjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga*. Uredila Irena Stramljič Breznik. Zora 113, Maribor: Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, 2015, 88–102.
- ДРАГИЋЕВИЋ Р. „Лексикализација (на примеру именичких деминутива)”. *Зборник у част њроф. Љ. Субошић. Теме језикословне у србистици кроз дијахронију и синхронију*. Уредници: Јасмина Дражић, Исидора Бјелаковић, Дејан Средојевић. Нови Сад: Филозофски факултет, 2016, 452–463.
- ДРАГИЋЕВИЋ Р. *Српска лексика у прошлости и данас*. Нови Сад: Матица српска, 2018.
- ДРАГИЋЕВИЋ Р. „Допринос глобализације банализацији лексичког фонда српског језика”. *Глобализација и славјанске словајтварџне: XVI Мијнародны з’езд славистај (Бялград, 19–27. 08. 2018) : Тематичны блок / Нацыянальная акадэмія навук Беларусі. Інстытут мовазнајства імя Якуба Коласа. Беларускі камітэт славистај. Камісія па славјанскім словајтварџні пры Мијнародным камітэце славистај. – Мінск: Права і эканоміка, 2019, 74–84.*

- ЈАНИЋ А. „Критеријуми за идентификацију лексикализованих деминутива”. *Годишњак за српски језик*, XXV/12, 2012, 79–88.
- ЈАНИЋ А. „Лексикализација именичких деминутива у српском језику”. *Philologia mediana*, 2013, 367–380.
- ЯНКО-ТРИНИЦКАЯ Н. А. „Членимость слов типа *ножка, ручка*”. *Развитие современного русского языка, словообразование: членимость слова*. Москва: Академия наук СССР, Институт русского языка, 1972, 175–186.
- ЈОВАНОВИЋ В. *Деминуџивне и ауменџаџивне именице у српском језику*. Београд: Институт за српски језик, 2010.
- КУБРЯКОВА Е. С. „О новых задачах в изучении функций словообразования”, *Функциональные аспекты словаутварення*. Минск: ВТАА „Права і еканоміка”, 2006, 141–148.
- НИКОЛИЋ В. „Улога и значај електронског корпуса у истраживању паронима”. *Актуелна иџања лексикологије и лексикографије српскога језика*. Уредник М. Ковачевић. Андрићград: Андрићев Институт, 2022, 251–279.
- РАДИЋ П. „О деривационом аспекту речничког богаћења”. *Језик ганаас*, 1, 1997, 22–24.
- ЋОРИЋ Б. „О даљој деминуџији у српском језику”. *Manjšalnice v slovanskih jezikih : oblika i n vloga = Deminutivy v slavjanskih jazykah : forma i rol' = Diminutives in Slavic Languages : Form and Role / uredila, editor Irena Stramljič Breznik. – V Mariboru : Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2015. – (Knjižna zbirka Zora ; 113), str. 74–88.*

\*

STRAMLJIČ BREZNIK I. (ur.). *Manjšalnice v slovanskih jezikih : oblika i n vloga = Deminutivy v slavjanskih jazykah : forma i rol' = Diminutives in Slavic Languages : Form and Role*. Maribor : Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2015.

ULUCHANOW I. S. „Мотивированное слово о синонимическом ряду”. *Slowotwórstwo a inne sposoby nominacji*. Katowice: Wydawnictwo Gnome, 2000, 9–17.

### Извори

СДР: *Семантичко-деривациони речник*, свеска 1: Човек – делови тела. Ред. Д. Гортан Премк, В. Васић, Љ. Недељков. Нови Сад, 2003: Филозофски факултет.

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика I–VI*, Нови Сад, 1967–1976: Матица српска.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика 1–21*, Београд, 1959– : Српска академија наука и уметности.

РСЈ: *Речник српског језика*, друго издање, Нови Сад, 2018: Матица српска.

Српко: *Корпус српског језика Матице српске*: korpus.rsj.rs, приступљено 30. јануара 2025.

ПДРС: *Корпус српског језика*: <https://www.clarin.si/ske/#dashboard?corpname=prdrs10>, приступљено 30. јануара 2025.

Rajna Dragichevich

DERIVATIONAL CHAINING OF DERIVATIVES IN THE SERBIAN LANGUAGE  
(BASED ON THE MATERIAL OF THE SEMANTIC-DERIVATIONAL  
DICTIONARY OF THE SERBIAN LANGUAGE)

Summary

The paper analyzes the derivational nests of somatisms that are treated in the Semantic-Derivational Dictionary of the Serbian Language. The derivational chaining of somatisms is presented by presenting data on the number of derivatives obtained by suffixing each somatism, and then all derivatives are classified into thematic groups. It was determined that among the derivatives of somatisms, there are by far the most nouns of subjective evaluation (diminutives and augmentatives). The paper analyzes the meanings of these nouns with the aim of concluding why diminutives and augmentatives make up the largest part of derivatives in the semantic-derivational nests of somatisms in the Serbian language. It was concluded that these nouns have a very rich polysemy and that they manage to produce a system of semantic units through polysemy, parallel in number and affiliation to thematic groups to the system of all other derivatives in the derivational nests of somatisms. It was concluded that diminutives and augmentatives play a very important role both in the derivational nests of somatisms and in the lexical system of the Serbian language.

*Keywords:* derivational nest, derivative, derivation, word formation, nouns of subjective evaluation, diminutive, augmentative, Serbian language.